

ดอกไม้แห่งวัฒนธรรมของพุทธศาสนา The Cultural Flower of Buddhism

สทไทย ไชยพันธุ์ ศศ.ม. (Sahathai Chaiyapan M.A.)¹

ท่ามกลางสถานการณ์บ้านเมืองที่ยังร้อนระอุด้วยความคิดและทัศนคติของคนต่างสีที่ขัดแย้งกัน ก่อให้เกิดการบ่มเพาะความโกรธแค้น ซึ่งช่วง เอาไว้ในใจ และพร้อมที่จะส่งผลต่อความก้าวร้าวรุนแรงไปยัง ฝ่ายตรงข้ามและผู้ที่อยู่ใกล้ ทว่า ไกลออกไปยังดินแดนใต้สุดของสยาม “นราธิวาส” เหตุการณ์ที่นั่นวันนี้ก็ ยังไม่มีที่ท่าว่าจะสงบลง แต่ทุกคนสามารถที่จะมีชีวิตที่เป็นอิสระจากความทุกข์ปัจจุบันได้ ซึ่งยังมีมุมเล็กๆ ของวัฒนธรรมอันดีงาม อันเป็นวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ รักสงบ ใช้ชีวิตใกล้ชิดธรรมชาติ มีสมาธิอันงดงาม สื่อสารกันเข้าใจ มีพลังจิตที่มั่นคง ส่งผลให้ “สัทธรรมปุณฑริกสูตร” นัยหนึ่งคือ “ดอกไม้แห่งวัฒนธรรม ของพุทธศาสนา” กำลังผลิดอกสวยงามส่งตรงดงาม ส่งกลิ่นหอมกรุ่นอยู่ในจิตใจของผู้เฝ้ารอและสันติสุข

สัทธรรมปุณฑริกสูตร มีประวัติความเป็นมามากกว่า 3,000 ปี หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะทรงละทิ้ง ความสุขสบายต่างๆ เพื่อแสวงหาวิถีที่จะแก้ไขความทุกข์ยากของมนุษย์ และได้ค้นพบคำสอนสูงสุดที่เรียกว่า “สัทธรรมปุณฑริกสูตร” ตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า แต่ประชาชนสมัยนั้นยังไม่สามารถเข้าใจคำสอนที่ท่านเทศนาได้ พระพุทธองค์จึงต้องเปลี่ยนแนวทางการสอนเป็นลักษณะของ “ศีล” หรือขอห้ามเสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นคำสอน พื้นฐานก่อนที่จะสอนสัทธรรมปุณฑริกสูตร เรียกว่า พุทธศาสนา ผ่านหินยาน ซึ่งมีความหมายว่า ยานลำเล็กที่สามารถช่วยเหลือเพียงชนกลุ่มน้อยเท่านั้น จวบจน 8 ปีสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะเสด็จสู่ปรินิพพาน จึงได้สอน คำสอนฝ่ายมหายาน คือ สัทธรรมปุณฑริกสูตร 28 บท

สัทธรรมปุณฑริกสูตร เป็นคำสอนที่พระพุทธองค์ปรารถนาที่จะเทศนาสั่งสอนประชาชน โดยสอน เรื่องที่สำคัญ 2 เรื่องคือ

1. สอนว่าชีวิตเรานั้นมีอยู่ตลอดเวลา
2. สอนว่ามนุษย์ทุกคน มีสภาวะพุทธะที่สูงส่งอยู่ภายในชีวิตทุกคน

หลังจากพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพาน พุทธศาสนาได้เผยแผ่ออกไปนอกประเทศอินเดีย โดยแยก ออกเป็น 2 เส้นทาง คือ คำสอน ฝ่ายหินยาน แปรไปทางตอนใต้เข้าสู่ประเทศไทย พม่า กัมพูชา และศรีลังกา ส่วนฝ่ายมหายานได้เข้าสู่ตอนเหนือได้แก่ ประเทศจีน เกาหลี ญี่ปุ่น และเวียดนาม ฯลฯ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิทยาลัยเทคนิคนราธิวาส มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

ราว 100 ปี หลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพาน เมื่อคำสอนฝ่ายมหายานได้เผยแผ่ พระสงฆ์จีนท่านหนึ่ง ชื่อ “พระเทียนไท่” สามารถเข้าใจหลักปรัชญาอันสูงส่ง สัทธรรมปุณฑริกสูตร และได้นำมาเขียนเป็นทฤษฎีธรรมขึ้น เรียกว่า “หนึ่งขณะจิตสามพัน” เป็นการอธิบายถึงความลึกซึ้งของชีวิตที่ว่า ทุกขณะจิตของคนเราเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เราสามารถพัฒนาให้มั่นคงและเปลี่ยนแปลงได้ทุกชั่วขณะ ท่านได้กล่าวถึงทฤษฎีธรรมว่า ธรรมชาติพุทธ มีอยู่แล้วในชีวิตทุกคน เพียงแต่อาศัยปัจจัยหนึ่งนำพุทธะออกจากชีวิตของเรา ท่านรู้ว่าปัจจัยนั้นคืออะไร แต่ก็ไม่ได้เปิดเผยเพราะท่านรู้ว่า ขณะนั้นยังไม่ถึงเวลา...จะปรากฏและเผยแผ่ได้ในช่วงสมัยธรรมปลาย

ต่อมาเมื่อพระเทียนไท่ได้ดับขันธรัง พระสงฆ์จากประเทศญี่ปุ่นหลายท่านได้เดินทางไปยังประเทศจีน เพื่อนำคำสอนไปเผยแผ่ที่ประเทศของตน “พระธรรมมาจารย์เต็งเงียว” เป็นพระสงฆ์จากญี่ปุ่นที่เข้าไปศึกษาสัทธรรมปุณฑริกสูตรอย่างลึกซึ้งและนำกลับไปเผยแผ่ที่ญี่ปุ่น แต่ปรัชญาธรรมลึกซึ้งเกินกว่าจะเข้าใจและใช้เวลายาวนานในการบำเพ็ญเพียร คำสอนจึงจำกัติด้อยในวงแคบ มีเพียงชนชั้นสูงที่มีความรู้และพระสงฆ์ท่านมากจึงปฏิบัติได้

พระศากยมุนีพุทธ พระเทียนไท่ และพระเต็งเงียว ต่างเป็นผู้มีจิตใจเมตตากรุณาต่อประชาชน ท่านจึงได้พยากรณ์ถึงคำสอนที่เหมาะสมที่จะเกิดขึ้นในสมัยต่อมา เป็นการทำนายว่า ณ ที่ใด เวลาใด จะมีใครถือกำเนิดขึ้นเพื่อเผยแผ่คำสอนที่ช่วยเหลือประชาชนให้พบกับความสุขที่แท้จริง และในช่วงเริ่มต้นสมัยธรรมปลาย ผู้ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามพุทธทำนายคือ ... “พระนิชิเร็นไดโชนิน”

พระนิชิเร็นไดโชนิน เดิมชื่อ “เซ็นนิชิมาโร” หลังจากออกบวชได้ชื่อว่า ... “เร็นโช” ช่วงนั้นญี่ปุ่นตกอยู่ในภาวะกลียุค เกิดสงคราม เกิดภัยพิบัติธรรมชาติที่ร้ายแรง เกิดโรคระบาด และได้รับความอดอยาก ทำให้คนเกือบครึ่งประเทศถูกทำลายไปสิ้น สิ่งที่เราเรียกว่านั้นคือ ศาสนาเองก็ยั้งดินรนเพื่อเอาตัวรอด ไม่สามารถช่วยเหลือประชาชนให้เกิดความหวังขึ้นได้ในชาตินี้ เช่น นิภายสุชาวดี พวกเขากลับชีว่า ประชาชนจะมีความสุขได้ต่อเมื่อเสียชีวิตไป ยิ่งทำให้ทุกคนรู้สึกว้า ชีวิตนั้นได้สูญเสียความหวัง ทำให้พระนิชิเร็นไดโชนิน รู้สึกแปลกใจว่า ทำไมชีวิตของประชาชนจึงมีแต่ความทุกข์ส่ำหกลมกายเช่นนี้ ทำไมคำสอนพุทธศาสนาจึงไม่สามารถช่วยประชาชนให้พ้นทุกข์และช่วยโลกให้พ้นความวิบัติได้ ทำให้ท่านเริ่มต้นศึกษาค้นคว้าพระสูตรทั้งหมด เพื่อหาคำตอบจนสามารถรู้แจ้งว่า นัมเมียวโฮเร็งเงเคียว หรือ สัทธรรมปุณฑริกสูตร คือ เอกธรรมที่มีพลังต่อการช่วยเหลือประชาชนในสมัยธรรมปลายได้ จึงได้ประกาศคำสอนในวันที่ 28 เมษายน ค.ศ. 1253 บนชิงเขา คาซาจะโมชิ และได้เปลี่ยนชื่อเป็น “นิชิเร็น” จากนั้นได้เริ่มเผยแผ่คำสอนโดยการให้สวด นัมเมียวโฮเร็งเงเคียว นอกจากนี้ ท่านยังได้เตือนรัฐบาลว่า อย่าเชื่อถ้อยคำสอนที่ผิด จะทำให้ประเทศชาติต้องล่มจม และได้นำเสนอบทความเรื่อง “การก่อตั้งคำสอนที่ถูกต้องเพื่อให้ประเทศเกิดสันติ” ทั้งยังเสริมว่า...คำสอนของพุทธศาสนาอันแท้จริงมีจุดหมายอยู่ที่สันติภาพและความสุขของประเทศทั้งหมด ทำให้รัฐบาลและผู้นำในสมัยนั้นต่างพากันโกรธแค้นมาก ท่านจึงถูก บีฑากรรม และประทุษร้ายมาตลอด แต่ในที่สุดท่านสามารถจารึกโงะฮันซอน ขึ้นเพื่อเป็นสิ่งสักการะสูงสุดแก่ประชาชนนับหมื่นๆปีสืบไป

พระนิชิเร็นไดโชนิน ได้ดับขันธในปี ค.ศ.1281 หลังจากมอบธรรมทั้งหมดให้พระนิชิไดโชนิน ซึ่งถือว่าเป็นการบรรลุเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ ในการเกิดมาของท่าน นิชิเร็นไดโชนิน

โงะฮนชน คือ สิ่งบูชาที่แสดงสภาพชีวิตพุทธะ
โงะฮนชน คือ สิ่งสักการบูชาเพื่อการเห็นแจ้งจิต
โงะฮนชน คือ ตัวตนของนมเมียวโฮเร็งเงเคียว ซึ่งเป็นธรรมมหัศจรรย์ อันเป็น
กฎขั้นรากฐานที่เป็นตัวตนของทุกสิ่งทุกอย่างในสกลจักรวาล
โงะฮนชน แสดงถึงพิธีเทคนาธรรมในอากาศซึ่งปรากฏในสัทธรรมปุณฑริกสูตร

สถานที่ประดิษฐานโงะฮนชน

การบูชาด้วยสิ่งของนั้น แม้โงะฮนชนจะไม่ได้รับประทาน แต่เราถวายด้วยจิตใจที่ขอบคุณและยกย่อง
บุญคุณย่อมบังเกิดแก่ผู้นั้น และที่สำคัญก็คือในการสวดนมเมียวโฮเร็งเงเคียว ต้องสวดต่อโงะฮนชน

นม = นะโม คือ อุทิศ

เมียวโฮ = ธรรมมหัศจรรย์

เร็งเง = ดอกบัว = เหตุและผล

เคียว = สูตร = เลี้ยงสรรพสัตว์ = ความเกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน

ดังนั้น นมเมียวโฮเร็งเงเคียว คือ

1. ธรรมมหัศจรรย์แห่งเหตุและผลที่เกี่ยวโยงสัมพันธ์กับมีชีวิตในทุกชีวิตทั้งในมหาคและจุลภาค
2. ธรรมที่เป็นบ่อเกิดของสกลจักรวาลซึ่งเป็นรากฐานของสรรพสิ่งทั้งปวงในสกลจักรวาลทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปภายใต้กฎหรือธรรมแห่ง นมเมียวโฮเร็งเงเคียว
3. ธรรมที่เป็นบ่อเกิดของการบรรลुพุทธภาวะของสรรพสัตว์ทั้งหลาย คือ นมเมียวโฮเร็งเงเคียว พระพุทธองค์พร้อมทั้งพระคากยมุนีพุทธ และพระประภูตรัตนพุทธ ต่างก็บรรลุพุทธภาวะได้ด้วยนมเมียวโฮเร็งเงเคียว

การที่ต้องสวดนมเมียวโฮเร็งเงเคียว ต่อหน้าโงะฮนชน เนื่องจากว่า จิตของเราเปลี่ยนไปมาต่างๆ นานา
ในแต่ละชั่วขณะ ซึ่งแบ่งได้เป็น 10 ชนิด และสิ่งที่ทำให้ความกระจำในเรื่องนี้คือ ทฤษฎี 10 โลก

ทฤษฎี 10 โลกได้แบ่งปรากฏการณ์ของชีวิตไว้ 10 ชนิด

1. โลกนรก ในพุทธธรรมได้กล่าวไว้ว่า “ความโกรธแค้นคือนรก” โลกนรกจึงไม่ใช่โลกหลังความตาย แต่เป็นโลกที่เราดำเนินชีวิตประจำวัน ใช้เรียกสภาพชีวิตที่เป็นทุกข์ ทุกข์ด้วยความโกรธแค้นไม่มีอิสระ ถูกมัดด้วยความเศร้าหมอง
2. โลกเปรต ในพุทธธรรมกล่าวว่า “ความโลภคือเปรต” สำหรับมนุษย์ ความปรารถนาต่างๆ ไม่มีขอบเขตจำกัด ตราบใดที่ถูกทำให้หวั่นไหวด้วยความปรารถนา แต่เราสามารถควบคุมได้โดยเลือกดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้อง
3. โลกเดรัจฉาน ในทางพุทธธรรมกล่าวว่า “ความโง่เขลาคือเดรัจฉาน” เป็นสภาพชีวิตที่เหมือนสัตว์ที่มีการกระทำไปตามสัญชาตญาณ

4. โลกอสฺระ ในทางพุทธธรรมกล่าวว่า “ความคดเคี้ยวคืออสฺระ” เป็นสภาพชีวิตที่ยึดตนเองเป็นใหญ่ ไม่คำนึงถึงคนอื่น เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มีความอิจฉา จุนเจียว โกรธแค้น และชอบการต่อสู้ อาจก่อให้เกิดสงคราม

5. โลกมฺหุสฺย ในทางพุทธธรรมกล่าวว่า “ความสงบราบเรียบคือมฺหุสฺย” เป็นสภาพที่ได้รับความสงบสุขราบรื่นในช่วงเวลาสั้นๆ ท่ามกลางการดำเนินชีวิตที่หวั่นไหวไปตามอารมณ์

6. โลกเทวะ ในทางพุทธธรรมกล่าวว่า “ความปิติยินดีคือเทวะ” เป็นสภาพที่ยินดี และพอใจเหมือนได้ขึ้นไปถึงสวรรค์ สภาพชีวิตที่ร่าเริง ในเวลาที่จิตใจมาก มีความรู้สึกราวกับว่าเท้าไม่ถึงพื้น เรียกว่า “โลกเทวะ” แต่เป็นโลกที่ไม่จีรังยั่งยืน

7. โลกสวาก เป็นสภาพจิตใจที่เข้าใจในความคิดเห็น ประสบการณ์ ของผู้คนต่างๆ พยายามพัฒนาตนเองเติมเต็มความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยการขัดเกลาตนเอง และเฝ้าหาความรู้ตลอดจนศิลปวิทยาการอยู่เสมอ

8. โลกปัจเจก เป็นสภาพชีวิตที่ไปสัมพันธ์กับอะไรบางอย่างแล้วสามารถตระหนักรู้ในกฎเกณฑ์ของชีวิต และของจักรวาล เพียงบางส่วน รู้ลึกปิติยินดีที่ได้สร้างหรือค้นพบอะไรขึ้นมา ก่อให้เกิดความคิดที่ว่า...ตนเองยิ่งใหญ่ ไม่แยแสผู้อื่น และเชื่อว่าตนเองเท่านั้นที่เข้าสู่สภาวะนั้นได้

9. โลกโพรลิตัว เป็นสภาพการเห็นประโยชน์ของผู้อื่น พยายามมอบสิ่งดีๆ ให้กับชีวิตคนอื่น

10. โลกพุทธ เป็นสภาพสูงสุดในชีวิตของมนุษย์ หยั่งรู้ถึงความสุขสัมพันธ์และความสุขสมบูรณ์

- ความสุขสัมพันธ์ หมายถึงสภาพที่พึงพอใจทางด้านวัตถุสิ่งของหรือความอยาก ความปรารถนาที่ได้รับการเติมเต็ม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่มีขอบเขตจำกัด

- ความสุขสมบูรณ์ หมายถึงสภาพชีวิตที่ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน หรือไม่ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้นเพียงแต่ได้มีชีวิตอยู่ก็มีความสุขที่สุดแล้ว นั่นคือ ความสุขด้านจิตใจ

สัทธรรมปุณฑริกสูตร สอนว่ามนุษย์ทุกคนมีสภาวะพุทธะที่สูงส่งอยู่ภายในชีวิตทุกคน แต่จะอย่างไรให้โลกพุทธปรากฏออกมาได้ ทางพุทธธรรมเรียกความเป็นไปได้ที่มนุษย์มีอยู่ดั้งเดิมว่าเป็น “เหตุ” เรียกความเป็นไปได้ที่ดึงเอาความเป็นไปได้ออกมาเป็น “ปัจจัย” และโดยอาศัยปัจจัยสภาพความเป็นไปได้ที่ถูกดึงออกมาเรียกว่า “ผล” จะกล่าวเป็นสมการว่า เหตุ+ปัจจัย = ผล ฉะนั้นถ้าได้พบปัจจัยดี ความเป็นไปได้ดีก็จะปรากฏออกมาเอง สภาพ 10 โลก จะถูกดึงออกมาโดยอาศัยปัจจัยอย่างหนึ่งหรือโอกาสที่จะทำให้ปรากฏสภาพชีวิตแห่งความสุขเหนือความทุกข์ เนื่องจากว่าปัจจัยที่จะดึงโลกพุทธซึ่งเป็นสภาพชีวิตที่สูงส่งที่สุดออกมานั้นไม่มีอยู่ในโลกนี้ จึงไม่สามารถปรากฏออกมาได้

เพื่อให้ชีวิตดีขึ้นหรือมีความสุข การศรัทธาต่อโงะสนชนและสวดนมัสการไฮเร้งเงเคียวก็สามารถดึงเอาพลังชีวิตที่เข้มแข็งและปัญญาอันพร่างพรูออกมาไม่ว่าจะทุกข์ขนาดใดก็สามารถก้าวข้ามไปได้ และมีความสุขและที่เรียกว่า ความเชื่อศรัทธานั้นไม่ใช่การไปอ่อนน้อม ขอบอะไรบางอย่าง หรือไปผูกมัดตนเอง

แต่เป็นความเชื่อในความเป็นไปได้ที่ยอดเยี่ยมที่ตัวเราเองมีอยู่แล้ว พยายามดึงมันออกมา และทำท่ายบาย ขอบเขตความสามารถของตนเองยิ่งกว่านั้น ไม่ได้หวังแต่ความสุขของตนเองเท่านั้น แต่ปรารถนาถึงความเจริญ รุ่งเรืองของสังคม และความสุขของทุกคนด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการกำเนิดของวิถีการดำเนินชีวิตที่ยอดเยี่ยม สัมกับความเป็นมนุษย์มากที่สุดโดยที่พยายามทำให้สันติสุขเกิดขึ้นในโลก

ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งสมาคมโซคาขึ้นในประเทศญี่ปุ่น โดยมีนายกสมาคมท่านแรกคือ อาจารย์มา คิจิ ทานที่ 2 คือ อาจารย์โอเซอิ โทดะ ท่านที่ 3 ซึ่งเป็นนายกสมาคมคนปัจจุบันคือ อาจารย์ไดซาบุ อิเคดะ ท่านได้มาเยือนประเทศไทยเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1961 และถือเป็นวันเริ่มต้นการเผยแผ่ ธรรมเข้าสู่ประเทศไทย และมีการจัดตั้งสมาคม สร้างคุณค่า ในประเทศไทย หรือ Soka Gakkai Thailand (SGT) สมาคมนี้ ไม่ใช่องค์กรของรัฐ ปฏิบัติพุทธธรรมของพระนิชิเรนไดโชนิน อันเป็นพุทธศาสนมหายาน มี วัตถุประสงค์เพื่อสร้างสันติภาพให้แก่โลก โดยไม่ข้องเกี่ยวกับการเมือง ได้ดำเนินกิจกรรมการเผยแผ่ธรรม โดย แยกเป็น 4 ฝ่าย ซึ่งมีผู้ใหญ่มากฝ่ายชาย ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ฝ่ายเยาวชนชาย และฝ่ายเยาวชนหญิง โดยแต่ละฝ่ายจะจัด ประชุมและดำเนินการของตนเอง ภายใต้กรอบโครงสร้างภาระความรับผิดชอบในการดูแลสมาชิกจากน้อยไป มาก คือ ระดับหมู่ ระดับตำบล ระดับเขต ระดับภาค และระดับมหภาค จนถึงระดับสมาคม สมาชิก “SGT” มี อยู่ทุกจังหวัดทั้งประเทศแม้แต่ “นราธิวาส” ดินแดนปลายด้ามขวานของไทย ดอกไม้แห่งวัฒนธรรม “สัตธรรม ปุณทริกสูตร” ยังคงบานงดงามในใจ สำหรับคนที่ไผ่ธรรมะ รักสันติสุข ท่ามกลางไฟใต้ที่ยังคงโชนแสง

เหตุการณ์ที่ผ่านมา เสียปืน ระเบิดเพลิง อาวุธสงคราม คิวไฟ... เปลวเพลิงที่ไหม้กระหน่ำ ผู้คนบาดเจ็บล้มตาย ยังคงเป็นภาพความทรงจำอันโหดร้าย อันเกิดจากความคิดที่ขัดแย้งของคนต่างสี ทั้งไว้อย่างซื่อ ประการและบาดแผลในใจอันแสนสาหัส ยากที่จะเยียวยา เหมือนเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดน ใต้ ทำให้บางท่านเกิดความท้อแท้ สิ้นศรัทธาในมนุษย์ หดหู่ในบ้านเมือง ผู้เขียนขอเป็นอีกหนึ่งแรงใจที่จะ ร่วมกันทำนุบำรุงสันติภาพร่วมกัน ร่วมสุข กับเพื่อนมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใด อุทิศการงานใด เพียงเรารู้จักยอมรับ เข้าใจ และเคารพในความแตกต่าง เราก็จะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ตราบใดที่ชีวิตยังต้องดำเนินต่อไป เรา ต้องมีความหวังว่าจะพบทางออกของความทุกข์ เพราะไม่มีคืนใดที่จะมืดมิดไปตลอด ที่สุดของคืนอันมืดมิดคือ ฟาสาและรุ่งอรุณ สัตธรรมปุณทริกสูตร เสมือนดอกไม้แห่งวัฒนธรรม เบ่งบานอย่างสง่างาม...ช่วยเยียวยารักษา ใจให้สงบและมีความสุขอย่างแท้จริง เปลี่ยนโลกที่สับสนวุ่นวายไปสู่โลกแห่ง “สันติภาพ”

รายการอ้างอิง

- เดชา สัมฤทธิ์ .(2552). “สร้างคุณค่า”. **วารสารสร้างคุณค่า. 24**(279).
- เดชา สัมฤทธิ์ .(2552). “สร้างคุณค่า”. **วารสารสร้างคุณค่า. 24**(280).
- เดชา สัมฤทธิ์ .(2552). “สร้างคุณค่า”. **วารสารสร้างคุณค่า. 24**(281).
- สมาคมสร้างคุณค่าในประเทศไทย. (ม.ป.ป.). **คู่มือการฝึกอบรมสร้างคุณค่า**. นนทบุรี : ม.ป.ท.
- สมาคมสร้างคุณค่าในประเทศไทย. (2542). **สัตธรรมปุณทริกสูตร**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คุรุสภา.